

BRIBIR U PRAHISTORIJI

U proučavanju Bribira u prehistorijsko doba moramo uzeti u obzir mnogo širi areal nego što ga predstavlja sama Bribirska glavica, gdje su kasnije koncentrirani ostali mlađi periodi mada ni oni nisu ovdje posve izolirani. Kako, međutim, znamo već po zakonitostima društvenog i ekonomskog razvoja koje uvjetuju specifičan način života u razno doba, to posve stare faze života na Bribirskoj glavici ne možemo očekivati. U tom pogledu dolazi u pitanje nešto širi prostor, koji bi mogao otkriti početke ljudskog života i u vezi sa samim Bribirom. I doista je već 1961. god. slučajno otkrivena naseobina iz mlađeg kamenog doba u selu Piramatovci. Mada dosta udaljena, ipak bi i ona mogla doći u obzir u kasnijem naseljavanju Bribirske glavice. Opet slučajno otkrivena je 1963. god. neobično velika naseobina iz mlađeg kamenog doba, tako reći ispod samih padina Bribirske glavice u pravcu prema današnjim Bribirskim Mostinama na mjestu zvanom Krivača. Sistematska naučna ispitivanja ovdje nisu izvršena, kao ni u Piramatovcima. Na Krivači se jedino u više mahova skupljao površinski materijal kao i materijal izbačen pri rigolanju vinograda, pogotovo na jednoj njivi. Tu je uostalom napravljeno i nekoliko manjih, bolje rečeno neznatnih sondi, koje su dostigle i neznatnu dubinu, djelomično zbog same konfiguracije tla, a djelomično zbog nedostatka vremena i tehničkih uzroka. Ipak se i taj rad bogato isplatio, ne samo s obzirom na izvanredno dragocjen materijal nego i zbog posve novih naučno dokumentiranih rezultata, koji osvjetljavaju problem ne samo u toj okolini nego čak i u cijelom jadranskom području i u velikom dijelu i njegova zaleđa koje leži sjeverno od Jadrana. Sistematska naučna istraživanja toga naselja odgovorila bi vjerojatno i na niz drugih značajnih pitanja. Tako je npr. 1965. god. posve slučajno, skupljajući razbacane fragmente keramike po vinogradima, konstatirano da su na tom istom mjestu nalazila i naseobina iz starijeg neolita, i to iz faze koju nazivamo *impresso-cardium* faza ili kultura. Naravno, za sada postoje

samo indicije o životu već u to doba u neposrednoj okolini Bribira. Ali pitanje kada je započeo taj život i kada je prestao, kakvi su bili kulturni stupnjevi, kakva je bila ekonomika, kakve veze postoje s mladim kulturnim grupama na tom istom mjestu, ostaje i dalje otvoreno. To pitanje moguće je riješiti samo daljim istraživanjem. Slijedeća kulturna grupa, koja je vjerojatno zastupljena u svim svojim fazama, bar sudeći po raznim indicijama, jest tzv. danilska kulturna grupa. Kultne vaze, falusi, slikana keramika, bogata plastična ornamentika, bogati motivi itd. karakteristični za našu grupu nađeni su u vrlo velikom broju fragmenata, pa čak i u takvim primjerima da je bilo moguće rekonstruirati cijele vaze. No ne samo bogatstvo u materijalu nego i novi naučni podaci, koji su tako reći slučajno otkriveni, pružaju nadasve dragocjen doprinos prethistoriji. Iza te grupe slijedi opet tzv. hvarska kultura, koja je na Krivači nađena u svojoj početnoj fazi. U vezi s tim moram napomenuti da je dr Grga Novak posve pravilno ocjenjivao hvarsku I kulturu, kojoj je pripisao i elemente danilske kulture u vremenu kada razni čisti lokaliteti danilske kulture upće nisu bili još poznati. Mada se sam nekada nisam slagao s tim njegovim gledištem, smatrajući da su tu dvije posve različite kulturne grupe, najnoviji nalazi baš u proučavanju prethistorije Bribira govore rječito o pravilnosti Novakova gledišta. Danilska grupa predstavlja samo jednu od ranijih faza hvarske. Drugim riječima, za označavanje mogli bismo zadržati u upotrebi oba termina, s time što bi Hvar I predstavljao danilsku fazu a Hvar II drugu ili hvarsku fazu, koja se nadovezuje na danilsku odnosno predstavlja dalji stupanj u kulturnom razvoju. To su, međutim, malenkosti koje će se sporazumno riješiti. Jedno je, međutim, danas jasno: da se stanovništvo koje predstavlja nosioce te hvarske faze nije doselilo kasnije ili još za vrijeme trajanja starije faze s Orijenta, ili s Malte, ili iz Egeje ili s nekog drugog mjesta, kako se to do sada tumačilo. To su ovdje starosjedioci, domaće stanovništvo kojeg se kultura s vremenom zbog novih proizvodnih sredstava postepeno mijenjala i dobila oblik koji je nekada bio nerazumljiv jer su nedostajale one karike koje bi obje te faze povezivale u jednu cjelinu.

Vremenski najstariji nalazi na samoj Bribirskoj glavici otkriveni su 1961. god. pri kopanju usjeka na istočnoj padini tik ispod bedema. Mada su tu nađeni fragmenti keramike bili naplavljeni s nekog višeg mjesta, tj sa same Glavice, ipak nam daju dragocjen podatak o tome kada približno možemo očekivati prvu pojavu čovjeka na Glavici i njegovo prvo naseljavanje tog prostora. Vremenski i kulturno nađeni fragmenti pripadaju hvarskoj fazi, ili, ako uzmemo stariji način označavanja, V stupnju razvoja danilske kulture. Ipak danas još nije moguće pomoću tih fragmenata odrediti tačan kronološki stupanj. Usprkos tome to je prvi bar približno tačan podatak da je već vrlo rano Glavica bila naseljena. S obzirom na starije nalaze na Krivači, i to je dokaz o kontinuitetu naseljenosti tog kraja. Za povlačenje ili djelimično preseljavanje stanovništva iz

plodne doline na uzvišenija mjesta, koja su djelimično dovodila i do promjene ekonomike, morali su postojati dublji razlozi. Kako za sada na ravnici, ni na Krivači, ni na nekom drugom mjestu, nisu otkriveni tragovi mladih naseobina iz metalnog doba, to moramo i ovdje računati na uzroke koji su bili posljedica novih proizvodnih sredstava. Pri tome, međutim, nije došlo, bar ne u prvim periodima, do promjene stanovništva. Da li se, međutim, to stanovništvo, prilagodivši se novom načinu života, razvijalo dalje, pokazat će samo nova istraživanja na Bribiru.

Problem ispitivanja prethistorijskog perioda na Bribirskoj glavici leži prvenstveno u tome što dolazi u pitanje tek u trećoj fazi istraživanja zbog radova na mladim objektima koji leže iznad toga. Kako je cijela Glavica isprepletena kasnijim antičkim i srednjovjekovnim građevinama, to je na netaknute prethistorijske slojeve (i s obzirom na to što su na mnogim mjestima već potpuno otplavljeni) vrlo teško naići. No usprkos svim tim poteškoćama uspjelo je do sada doći do vrlo zanimljivih rezultata, koji na jednoj strani osvjetljavaju mnoga pitanja, a na drugoj otvaraju posve nova. Tako se do sada moglo konstatirati da je Glavica bila naseljena po cijeloj svojoj površini. Naravno, nije potrebno smatrati da je cio prostor bio cijelo vrijeme gusto naseljen i da je kao takav predstavljao jednu kompaktnu cjelinu. Što se pak tiče pokretnog materijala, imamo osim spomenutih najstarijih nalaza indicija i nešto keramičkog materijala koji svjedoče da je život tu tekao i dalje za vrijeme starijeg brončanog doba. Najviše nalaza pripada, međutim, vremenu kasnog brončanog i željeznog doba. Tako nam taj materijal već sada govori o stalnom, kontinuiranom životu, koji se kasnije nastavlja u klasičnom i srednjovjekovnom periodu. S vremenom će svakako biti moguće, ukoliko bi i nedostajali stratigrafski podaci, na bazi tipološke analize raspodijeliti vremenski razvojne forme, što trenutno još nije moguće. Poteškoća leži danas i u tome što neka slična klasifikacija ne postoji ni za Dalmaciju, a ni za Bosnu, mada se naš materijal najuže veže za pojedina bosanska nalazišta, kao što su Ripač kod Bihaća, Cazin itd. te predstavlja karakterističnu kulturu za tamošnji ilirski živalj.

Više-manje sondažni radovi na južnoj strani crkve sv. Marije otkrili su dijelove osnova prethistorijskih zgrada, odnosno kuća. One su bile popođene nabijenom zemljom, glinom, a imale su ognjišta ovalnog ili okruglog oblika. Ognjišta koja su imala oko jedan metar u promjeru imala su gotovo sva supstrukciju od riječnih valjutaka ili sitnijeg kamena. Gornji dio ognjišta bio je izrađen od glinenog premaza različite debljine. Isto tako su na jednom mjestu nađene i peći koje su bile presvođene i bile su potkovičastog oblika. Zanimljivo je da su neke kuće bile građene direktno na samoj litici. Ponegdje je litica bila nabijenom zemljom koji cm debljine poravnata. Pored toga su bile i pukotine u litici mjestimično pokrivene kamenim pločama. I ti momenti su zapaženi južno od crkve sv. Marije. Naravno, time se postavlja pitanje da li je u to doba Glavica uopće bila pošumljena ili su bili pošumljeni samo pojedini dijelovi. Isto tako se postavlja pitanje koje obuhvaća i šire područje, u ka-

kvom odnosu stoji npr. Bribirska glavica s gradinom iznad Bribirskih Mostina itd. U daljem ispitivanju moramo uzeti u obzir i ranije slučajne nalaze grobova na padinama Glavice kao i ostale slučajne nalaze koji pripadaju prehistorijskom periodu. Iz svega možemo, međutim vidjeti da će dalje istraživanje Bribira i njegove okoline, bez obzira na to tko će te radove vršiti, dati neobično dragocjene podatke za arheološku i historijsku nauku, koji će, svakako, imati mnogo šire značenje i koji će umnogome moći poslužiti kao baza za tumačenje prehistorije jadranskog kulturnog kruga.

Sl. 1. Pogled na Bribirske Mostine s Glavice

Sl. 2. Čišćenje kvadranta X, II, VIII

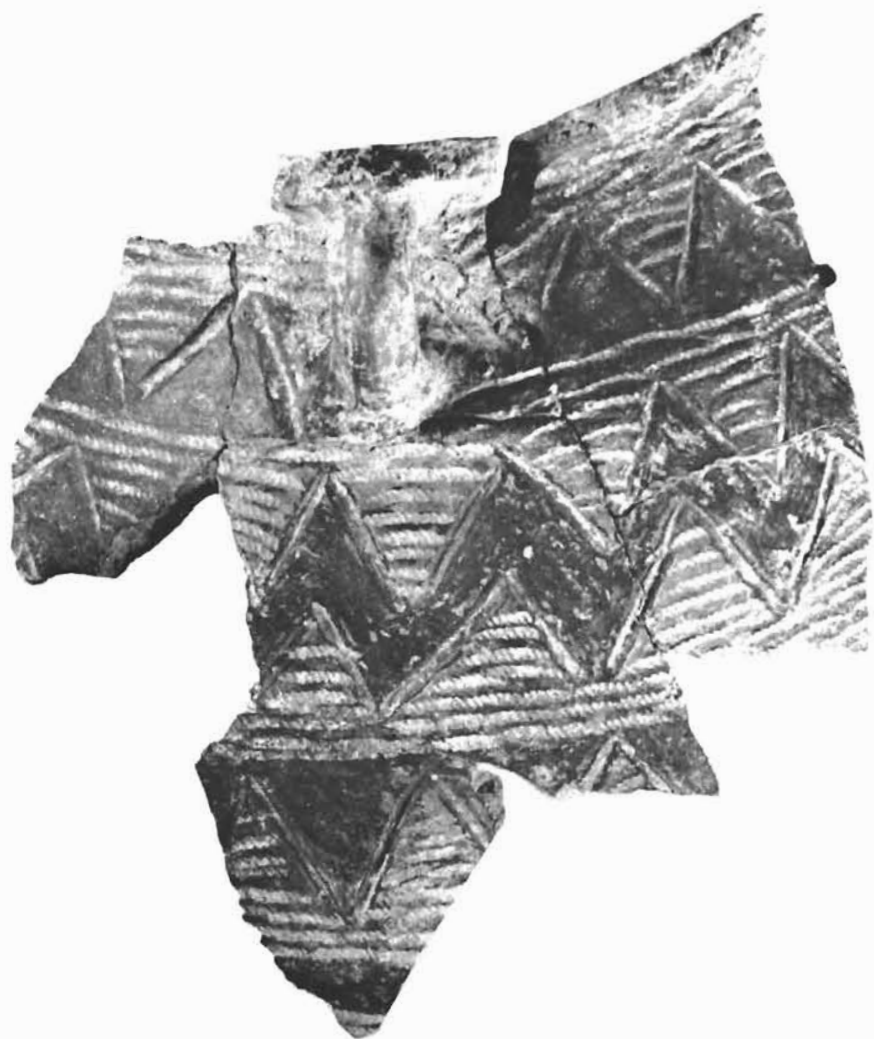
Bribirska Glavica, prehistorijske peći

Starija prehistorijska keramika

Prehistorijska kulna vaza

Mlada prehistorijska keramika